

BOKELJ JOSIP BALOVIĆ (1728. – 1793.) – ZAPOVJEDNIK MLETAČKIH RATNIH BRODOVA U DRUGOJ POLOVICI 18. STOLJEĆA

Lovorka ČORALIĆ

Maja KATUŠIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Hrvatska

UDK:929.5 Balović: 355.49“17“

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćeno: 31. ožujka 2014.

Središnja tema rada odnosi se na kapetana Josipa Balovića (1728. – 1793.), potomka ugledne peraške pomorske obitelji, ponajprije na njegovo zapovijedanje mletačkim ratnim brodovima *Agile* i *Forza* u drugoj polovici 18. stoljeća. Rad je zasnovan na istraživanju izvornog gradiva iz Archivio di Stato di Venezia (zbirka Proveditori all'Armar), a poglavito je usmjeren na raščlambu sastava posade rečenih brodova. U prilogu se donose cjeloviti popisi posade brodova *Agile* i *Forza* iz 1769., odnosno 1783. godine.

Ključne riječi: Boka kotorska, Perast, Mletačka Republika, obitelj Balović, Josip Balović, ratna mornarica, povijest pomorstva, povijest 18. stoljeća.

UVOD: HRVATI U VOJNIM POSTROJBAMA MLETAČKE REPUBLIKE

Vojna povijest Mletačke Republike u svim je svojim temeljnim sastavnicama neraskidivo povezana s istočnojadranskom obalom. Osmanski prodori i osvajanja, Ciparski rat (1570. – 1573.) i znamenita Lepantska bitka (1571.), zatim sedamnaestostoljetni Kandijski (1645. – 1669.) i Morejski rat (1684. – 1699.), završne vojne operacije u tzv. Malome ili Drugome Morejskom ratu (1714. – 1718.), velikim su se dijelom odigravale duž hrvatskoga uzmorja i njegova zaleđa. Obrana mletačkih prekomorskih stečevina, ali i ratovanje Serenissime na širem jadranskom i sredozemnom prostoru, teško bi bili mogući bez znatnoga udjela domaćega, hrvatskog pučanstva koje je, iz stoljeća u stoljeće, popunjavalo sve mletačke vojne rodove. *Fanti oltramaringhi* (prekomorsko pješništvo), *Croati a Cavallo*, odnosno *Cavalleria Croati* (laka hrvatska konjica), domaće teritorijalne snage te njihovi (mahom domaći) vojni zapovjednici koji su nerijetko postizali najviše činove u vojnoj hijerarhiji, nezaobilazan su dio povijesnice mletačke kopnene vojske.¹

¹ O mletačko-osmanskim ratovima u Dalmaciji i Boki kotorskoj, posebice s obzirom na prinose domaćih snaga u mletačkoj vojsci, usporedi neka monografska djela te pojedinačne znanstvene radove: Giuseppe SABALICH, *Huomeni d'arme di Dalmazia*, Zara, 1909.; ISTI, "La Dalmazia guerriera", *Ar-*

Gradivo o toj problematici pohranjeno je – uz zbirke u Državnome arhivu u Zadru (Spisi generalnih providura, Spisi zadarskih kneževa) – u središnjoj mletačkoj državnoj pismohrani (Archivio di Stato di Venezia, dalje: ASV), a uz standardne zbirke građe (Senato Mar; Senato Rettori; Senato, Dispacci: Provveditori da Terra e da Mar i druge zbirke gradiva) za praćenje poimeničnog udjela Hrvata u mletačkim kopnenim vojnim postrojbama od iznimne je važnosti arhivska zbirka *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli*.

Ne manje je istraživački značajna i problematika udjela Hrvata u mletačkoj vojnopomorskoj povijesti, točnije u ratnoj mornarici Kraljice mora. Brodovi istarskih, dalmatinskih i bokeljskih gradova, novačeni pred svaki mletački vojni pothvat, njihov udio velikim bitkama (poput Lepantskoga boja 1571.),² ali i u učestalim okršajima sa sjevernoafričkim gusarima te – prije svega – iznimna brojčana uključenost priobalnog i otočnog stanovništva u redovni sastav mletačke ratne mornarice, činjenice su koje historiografija naizgled poznaje, ali su podrobnosti, odnosno adekvatna znanstvena obrada – još uvijek izostale. U tome smjeru, nastavljajući se na prethodna istraživanja

bivio storico per la Dalmazia, anno III, vol. V, fasc. 30, Roma, 1928., 279 – 300; Arduino BERLAM, “Le milizie dalmatiche della Serenissima”, *Rivista dalmatica*, god. XVI, fasc. 1, Zara, 1935., 47 – 58; Gligor STANOJEVIĆ, *Dalmacija u doba Morejskog rata 1684-1699*, Beograd, 1962.; ISTI, *Jugoslovenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI-XVIII vijeka*, Beograd, 1970.; Ennio CONCINA, *Le trionfanti et invittissime armate venete*, Venezia, 1972.; Marko JAČOV, “Le guerre Veneto-Turche del XVII secolo in Dalmazia”, *Atti e Memorie della Società Dalmata di Archeologia e Storia Patria*, sv. 22, Venezia, 1991.; Šime PERIČIĆ, “Glavari i časnici Vojne krajine u Dalmaciji”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 35, Zadar, 1993., 219 – 232; ISTI, “Neki Dalmatinci – generali stranih vojski”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 42, Zagreb – Zadar, 2000., 195 – 220; Francesco Paolo FAVALORO, *L'Esercito Veneziano del '700: Ricerche e schizzi*, Venezia, 1995.; Tea MAYHEW, *Dalmatia between Ottoman and Venetian Rule: Contado di Zara 1645-1718*, Viella, 2008.; Lovorka ČORALIĆ – Maja KATUŠIĆ, “Andrija Mladinić i Mihovil Anđelo Filiberi – časnici postrojbe *Croati a cavallo* (iz društvene i vojne povijesti Dalmacije u XVIII. stoljeću)”, *Povijesni prilozi*, god. 28, br. 37, Zagreb, 2009., 247 – 282; ISTE, “Kotorski plemići Frano Buća, Gabrijel Vračen i Nikola Paskvali – zapovjednici mletačkih prekomorskih vojnih postrojbi (prva polovica XVIII. stoljeća)”, *Povijesni prilozi*, god. god. 31, br. 42, Zagreb, 2012., 249 – 273; ISTE, “Peraštanin Tripun Štukanović (+ 1769) – pukovnik mletačkih oltramarina”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, sv. 50, Zagreb – Dubrovnik, 2012., 385 – 410; L. ČORALIĆ, “Šibenski plemić Nikola Divnić (1654. – 1734.) – pukovnik hrvatske lake konjice (*Cavalleria Croati*)”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 54, Zagreb – Zadar, 2012., 125 – 145; Domagoj MADUNIĆ, *Defensiones Dalmatiae: Governance and Logistics of the Venetian Defensive System in Dalmatia during the War of Crete (1645 – 1669)*, doktorska disertacija obranjena 2012. pri Central European University, Budimpešta.

² Udio Hrvata u Lepantskoj bitki jedna je od češće obrađenih tema iz vojnopomorske prošlosti istočnoga Jadrana. Vidi zbornik radova *Lepantska bitka: udio hrvatskih pomoraca u Lepantskoj bitki 1571. godine*, Posebna izdanja Instituta JAZU u Zadru, Zadar, 1974.; L. ČORALIĆ – Ivana PRIJATELJ PAVIČIĆ, “Ivan iz Vrane – mletački general u Lepantskom boju”, *Povijesni prilozi*, god. 24, br. 29, Zagreb, 2005., 127 – 149; Krešimir KUŽIĆ, “Imena, oznake, zapovjednici, pripadnost i raspored galija u Lepantskoj bitki (1571. – 2011.)”, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, sv. 29, Zagreb, 2011., 191 – 218; ISTI, “»Tog sretnog dana ...« – Uz 440. obljetnicu Lepantske bitke”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 53, Zagreb – Zadar, 2011., 101 – 134.

udjela Hrvata u mletačkoj vojsci i bazirajući se na gradivu iz Državnoga arhiva u Mlecima koje do sada gotovo da i nije bilo predmetom znanstvenih promišljanja, fokusirat ćemo osnovna problematska pitanja ovoga rada.

PERAŠKA OBITELJ BALOVIĆ

U središtu istraživačke pozornosti ovoga rada kapetan je Josip Balović, zapovjednik mletačkih ratnih brodova u posljednjim desetljećima 18. stoljeća. Zavičaj Josipa Balovića je bokeljski gradić Perast, naselje koje, zahvaljujući golemim prinosima mletačkima vojnopomorskim akcijama u ranome novom vijeku, stječe brojne povlastice (upravna neovisnost od Kotora, povlastice u trgovačkom poslovanju i drugo) i u 18. stoljeću izrasta (uz obližnja mjesta Prčanj i Dobrotu) – među vodeća onovremena istočnojadranska pomorska središta. Odvjetci peraških obitelji Bane, Bronza, Bujović, Burović, Martinović, Mazarović, Štukanović, Visković i drugih časnici su na mletačkim ratnim brodovima, sudionici srazova s osmanskim podanicima duž Jadrana i Sredozemlja, nositelji naslova *Conte veneto* i *Cavaliere di San Marco* te obdarenici (investiturom) posjedima u neposrednom zaleđu Boke. Umješni ratnici, vjerni podanici Serenissime, ali i darežljivi mecene i glasoviti crkveni dostojanstvenici, Peraštani su svojom, tek naizgled lokalnom pričom, utkali brojne prinose svekolikim sastavnicama povijesti istočnoga Jadrana.

Obitelj Balović, čiji je odvjetak Josip u fokusu ovoga rada, jedna je od – uz prethodno spomenute – elitnih, po svojoj snazi, ugledu i djelovanju, u mnogočemu reprezentativnih obitelji iz Zaljeva hrvatskih svetaca, a o njihovoj povijesti i zaslužnicima moglo bi se napisati i zasebno monografsko djelo.³

³ O povijesti Perasta do konca 18. stoljeća, kao i o zaslužnicima iz obitelji Balović, postoji opsežna literatura. Usporedi: Francesco VISCOVICH, *Storia di Perasto dalla caduta della Repubblica Veneta al ritorno degli Austriaci*, Trieste, 1898.; Ignjatije ZLOKOVIĆ, “O gubicima peraških brodova u borbi s gusarima”, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru* (dalje: *GPMK*), sv. 3, Kotor, 1955., 69 – 76; G. STANOJEVIĆ, “Građa za istoriju Perasta”, *Spomenik SANU*, sv. 105, Beograd, 1956, 53 – 66; Miloš I. MILOŠEVIĆ, “Nosioci pomorske privrede Perasta u prvoj polovini XVIII vijeka”, *GPMK*, sv. 7, Kotor, 1958., 83 – 134; ISTI, “Pomorski elementi u obiteljskom arhivu Balovića iz Perasta”, *Pomorski zbornik*, sv. 2, Zadar, 1964., 691 – 720; Cvito FISKOVIĆ, “Borbe Peraštana s gusarima u XVII i XVIII stoljeću”, *GPMK*, sv. 21, Kotor, 1973., 9 – 33; Marija MIHALIČEK, “Barokni portreti iz Perasta”, *GPMK*, sv. 39-40, Kotor, 1991. - 1992., 47 – 59; Pavao BUTORAC, *Razvitak i ustroj peraške općine*, Perast, 1998.; ISTI, *Kulturna povijest grada Perasta*, Perast, 1999.; ISTI, *Opatija sv. Jurja kod Perasta*, Perast, 1999.; ISTI, *Boka Kotorska u 17. i 18. stoljeću – politički pregled*, Perast, 2000.; Ilija LALOŠEVIĆ, “Fortifikacioni sistem Perasta”, *GPMK*, sv. 43-46, Kotor, 1995. - 1998., 185 – 297; *Hrvatska pomorska obitelj Balović iz Perasta i njezin arhiv* (autori izložbe i teksta Radoslav TOMIĆ i Nataša BAJIĆ-ŽARKO), Split, 1999.; M. MILOŠEVIĆ, *Pomorski trgovci, ratnici i mecene: studije o Boki Kotorskoj XV-XVIII stoljeća* (priredio Vlastimir ĐOKIĆ), Beograd – Podgorica, 2003.; L. ČORALIĆ, “U slavu Prejase Republike: Peraški ratnici – čuvari duždevog stijega”, *Acta Histriae*, letnik 8, št. 1. Prispjevki za međunarodne konferencije “Čast: identiteta in dvomnost neformalnega kodeksa (Sredozemlje, 12.-20. stol.)”, Koper, 11. - 13. november 1999., Koper, 2000., 87 – 98; ISTA, “Peraštani u Mlecima (15.-18. stoljeće)”, u: *Stjepanu Antoljaku u čast* (zbornik, urednik Josip KOLANOVIĆ), Za-

Prema obiteljskoj predaji i mišljenju nekih povjesničara Balovići potječu iz albanskih krajeva, odakle su – poput brojnih tamošnjih katoličkih žitelja – prebjegli pred osmanskim nadiranjima u 15. stoljeću.⁴ Njihov najraniji spomen u vrelima potječe upravo iz 15. stoljeća (Toma Andrijin i Matija Krstov), a prvi istaknutiji pripadnik obitelji o kojemu posjedujemo nešto više saznanja jest Andrija Krstov (rođen koncem 16. stoljeća), prokurator peraške crkve svetoga Nikole i zastupnik peraške općine tijekom višegodišnjeg prijepora s Kotoranima oko patronata nad opatijom svetoga Jurja.⁵

U idućim stoljećima Balovići postaju jedna od najistaknutijih i najčešće spominjanih obitelji u društvenom, političkom i kulturnom životu Boke, a osobito su ostali upamćeni kao nositelji visokih činova i položaja u mletačkoj ratnoj floti. Upravo su pripadnici te obitelji stoljećima imali povlasticu odabira predvodnika, zapovjednika peraške garde na mletačkome admiralskom brodu,⁶ a među brojnim zasigurno je jedan od najpoznatijih *gonfaloniera* bio pomorac, ratnik i pisac Julije (1672. – 1727.).⁷ Tijekom 18. stoljeća nekoliko se odvjetaka obitelji ističe obnašanjem visokih činova u mletačkoj ratnoj floti. To su kapetani Petar Tomov (kapetan broda *San Antonio di Padova* 1714. – 1718.) i njegov brat Krsto (podzapovjednik istoga broda), Ivan Matijin (zapovjednik fregate *San Pietro Apostolo* 1733.), kapetan tartane namijenjene za suzbijanje afričkih gusara Krile (1741.) te Matija Krstov, zapovjednik ratne fregate *Tolleranza* (1757. – 1763.) i nositelj naslova *Conte veneto* i *Cavaliere di San Marco*.⁸

greb, 2003., 199 – 210; ISTA, “Iz prošlosti Boke: Peraštani i hrvatska bratovština sv. Jurja i Tripuna u Mlecima”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, sv. 42, Zagreb – Dubrovnik, 2004., 273 – 292; M. MIHALIČEK, “Porodična ostavština Balović i Matikola Balović iz Muzeja grada Perasta”, *GPMK*, sv. 57 - 58, Kotor, 2010., 223 – 248; Piero PAZZI, *Kratki povijesno-umjetnički uvod u Boku Kotorsku s osvrtom na Budvu, Bar i Ulcinj*, s. l., 2010. Vidi i tekst o obitelji Balović u *Hrvatskom biografskom leksikonu*, sv. 1, Zagreb, 1983., 400 – 404.

⁴ M. MILOŠEVIĆ, “Pomorski elementi u obiteljskom arhivu Balovića iz Perasta”, 696; P. PAZZI, *Kratki povijesno-umjetnički uvod u Boku Kotorsku*, 29.

⁵ M. MILOŠEVIĆ, “Pomorski elementi u obiteljskom arhivu Balovića iz Perasta”, 697, 699.

⁶ Usporedi rad L. ČORALIĆ, “U slavu Prejase Republike: Peraški ratnici – čuvari duždevog stijega.”

⁷ O Juliju Baloviću, sakupljaču pjesama i piscu brodskega priručnika, ali i zapaženom ratniku pod stijegom sv. Marka, usporedi: Josip LUETIĆ, “Pomorski priručnik Julija Balovića – Peraštanina”, *Anali Hrvatskog instituta JAZU u Dubrovniku*, sv. 3, Dubrovnik, 1954., 511 – 526; M. MILOŠEVIĆ, “Pomorski elementi u obiteljskom arhivu Balovića iz Perasta”, 700 – 704; Vinko MALAJ, “Petojezični rječnik brodskega škrišana Julija Balovića – Peraštanina iz 1693. godine”, *GPMK*, sv. 41 - 42, Kotor, 1993. - 1994., 245 – 267; Ivo BANAC – Slobodan Prosperov NOVAK – Branko SBUTEGA, *Stara književnost Boke*, Zagreb, 1993., 137 – 140; *Hrvatska književnost Boke kotorske do preporoda* (priredila i predgovor napisala Vanda BABIĆ), Zagreb, 1998., 93 – 95; P. BUTORAC, *Kulturna povijest grada Perasta*, 387 – 388; Julije BALOVIĆ, *Pratichae schrivaneschae* (priredila Ljerka ŠIMUNKOVIĆ), Split, 2004.; C. FISKOVIĆ, *Spomenička baština Boke kotorske*, Zagreb, 2004., 161 – 226; M. MILOŠEVIĆ, *Iz prošlosti Boke kotorske*, Zagreb, 2008., 234 – 236; S. P. NOVAK, *Boka kotorska: od kampanela do kampanela*, Zagreb, 2011., 135.

⁸ F. VISOČIĆ, *Storia di Perasto*, 261 – 262; Anton MILOŠEVIĆ, “Pomorska škola u Perastu”, *GPMK*, sv. 2, Kotor, 1953., 46; G. STANOJEVIĆ, “Građa za istoriju Perasta”, 64; Aleksandar S. LALOŠEVIĆ, “Značajnije borbe bokeljskih pomoraca protiv gusara i pirata”, u: *12 vjekova Bokeljske mornarice* (ure-

U ranome novom vijeku Balovići su često obnašali i vodeće dužnosti u gradskoj upravi Perasta, a zahvaljujući ugledu i gospodarskim mogućnostima podupirali su – zajedno s drugim imućnim sugrađanima – podizanje i uređenje peraških vjerskih zdanja. Balovići su bili zapaženi i u književnom životu Boke – kroničari Andrija (1721. – 1784.) i Vicko (1767. – 1844.) autori su vrijednih i historiografski vrlo uporabljivih djela o prošlosti rodnoga grada i bokeljskoga zaljeva.⁹

Naposljetku, zanimljivo je napomenuti u ovome sažetom pregledu istaknutih odvjetaka obitelji Balović, da su se pojedini ogranci (Balović Matikola) održali do suvremenog doba te da njihovi potomci žive u Crnoj Gori, Hrvatskoj i Argentini.¹⁰

JOSIP BALOVIĆ – KAPETAN RATNIH BRODOVA *AGILE* I *FORZA*

Osnovni biografski podatci o kapetanu Josipu Baloviću vrlo su oskudni te njegov spomen – usprkos obnašanju prestižnih vojnopomorskih dužnosti – gotovo da i nije zabilježen u historiografskim radovima.¹¹ Na osnovu podataka iz često citiranog rada Miloša Miloševića u kojemu se, temeljem analize arhiva obitelji Balović iz Muzeja grada Perasta, utvrđuje rodoslovno stablo obitelji i donose najbitniji podatci o istaknutijim članovima, saznajemo da je Josip sin Tripa Matijinog i Marije Burović.¹² Prema podat-

dio Danilo KALEZIĆ, Beograd, 1972., 76; P. BUTORAC, *Boka Kotorska u 17. i 18. stoljeću*, 164; ISTI, *Kulturna povijest grada Perasta*, 79, 89, 392, 446; *Hrvatska pomorska obitelj Balović iz Perasta i njezin arhiv*, 9; C. FISKOVIĆ, *Spomenička baština Boke kotorske*, 181, 240, 248; *Mercatores et nautae: Trgovci i pomorci Boke: Katalog izložbe*, Klovićevi dvori, Zagreb, rujan 2003., 45; Radojka JANIČIJEVIĆ, “Odlikovanja slavni Bokelja u prošlosti kao dokaz njihovih postignuća u pomorskom ratovanju, navigaciji, privredi i diplomatiji”, *GPMK*, sv. 52, Kotor, 2004., 283, 288; M. MILOŠEVIĆ, “Pomorski elementi u obiteljskom arhivu Balovića iz Perasta”, 692, 694, 696, 699 – 700, 705 – 716; ISTI, *Pomorski trgovci, ratnici i mecene*, 479; ISTI, *Boka Kotorska, Bar i Ulcinj od XV do XVIII vijeka*, Podgorica, 2008., 200, 297; P. PAZZI, *I Cavalieri di San Marco: Storia documentata*, Perasto, 2008., 283 – 284; ISTI, *Kratki povijesno-umjetnički uvod u Boku kotorsku*, 30, 59, 62; M. MIHALIČEK, “Porodična ostavština Balović i Matikola Balović iz Muzeja grada Perasta”, 230 – 234.

⁹ M. MILOŠEVIĆ, “Pomorski elementi u obiteljskom arhivu Balovića iz Perasta”, 695; I. BANAC – S. P. NOVAK – B. SBUTEGA, *Stara književnost Boke*, 219 – 226; *Hrvatska književnost Boke kotorske do preporoda*, 103 – 105; P. BUTORAC, *Kulturna povijest grada Perasta*, 358 – 359, 395 – 396; ISTI, *Opatija sv. Jurja kod Perasta*, 84 – 86; M. MIHALIČEK, “Porodična ostavština Balović i Matikola Balović iz Muzeja grada Perasta”, 234, 236; S. P. NOVAK, *Boka kotorska: od kampanela do kampanela*, 135.

¹⁰ M. MILOŠEVIĆ, “Pomorski elementi u obiteljskom arhivu Balovića iz Perasta”, 694.

¹¹ Josipa Tripova Balovića ne treba miješati s Josipom Krstovim Balovićem, mletačkim konzulom u Tripoliju i peraškim načelnikom koncem 18. i početkom 19. stoljeća.

¹² Josipov otac Tripo Matijin (1684. – 1763.) služio je u mletačkoj ratnoj mornarici od 1717. do 1747. godine, a najveći dio njegove karijere vezan je uz ratne brodove kojima je zapovijedao brat mu Ivan. Kapetanom je imenovan 1742. godine te je idućih pet godina zapovijedao korvetom *Santa Anna*. Sačuvan je njegov popis peraških brodova koji su od 1691. do 1740. godine stradali u gusarskim akcijama. U braku s Marijom Burović imao je – osim Josipa – sinove Antuna, Matiju i Petra te kćeri Agnezu, Jelenu i Luciju. Usporedi: I. ZLOKOVIĆ, “O gubicima peraških brodova u borbi s gusarima”, 69 – 76; M. MILOŠEVIĆ, “Pomorski elementi u obiteljskom arhivu Balovića iz Perasta”, 709 – 710; ISTI, *Pomorski trgovci, ratnici i mecene*, 54, 127, 259; P. BUTORAC, *Kulturna povijest grada Perasta*, 71, 392.

cima iz arhiva obitelji Balović koje je prezentirao M. Milošević, kapetan Josip Balović rođen je u Perastu 1. travnja 1728. godine. Obnašao je dužnost kapetana državnih brodova, a bio je oženjen krfskom građankom Andrijanom Paspei.¹³ Ovim podatcima gotovo da su iscrpljena sva dosadašnja historiografska saznanja o Josipu Baloviću te dodatne i istraživačke pažnje vrijedne podatke nalazimo na osnovu uvida u izvorno arhivsko gradivo iz mletačke pismohrane. Riječ je o zbirci gradiva koje je izravno vezano uz ratnu mornaricu i njezine čelne službe (Provveditori all'Armar),¹⁴ a koja sadrži niz svežnjeva dokumenata o udjelu Hrvata u mletačkoj ratnoj floti u ranome novome vijeku, ponajprije u 18. stoljeću. Uz navedeno gradivo u radu ćemo uporabiti i podatke iz talijanske (mletačke) historiografije koji se izravno odnose na brodove kojima je upravljao Josip Balović, a koja svojim saznanjima i tumačenjima dodatno pojašnjavaju ustroj i djelovanje mletačkih državnih ratnih brodova u posljednjim desetljećima opstanka Republike svetoga Marka.¹⁵

Prema podatcima iz arhivske zbirke Provveditori all'Armar moguće je pratiti djelovanje Josipa Balovića u činu kapetana na dva mletačka ratna broda, kao i sastav posade kojom je izravno zapovijedao. U prvome primjeru riječ je o ratnome šambeku (*scia-*

¹³ Izrijekom se jedino spominje njegovo zapovijedanje ratnim brodom *Agile*, ali podrobnosti o tijeku obnašanja te dužnosti nisu navedene. Vidi: M. MILOŠEVIĆ, "Pomorski elementi u obiteljskom arhivu Balovića iz Perasta", 715, 718.

¹⁴ Magistratura ratne mornarice (Provveditori all'Armar) utemeljena je šezdesetih godina 15. stoljeća, a bila je zadužena za ustroj, organizaciju i vodstvo mletačke ratne mornarice. Do 1644. godine magistratura je brojila dva člana (a potom tri), a služba toga povjerenstva trajala je jednu godinu. Providuri ratne mornarice redovito su bili ugledni mletački patriciji koji tijekom obnašanja svoga mandata u toj službi nisu smjeli prihvaćati nijednu drugu funkciju u tijelima državne vlasti i uprave. Za državu koja je svoj uspon i moć zasnivala na vojnopomorskoj prevlasti i nadzoru plovidbenih putova, ta je magistratura imala iznimnu važnost. O magistraturi Provveditori all'Armar vidi opširnije: Andrea DA MOSTO, *L'Archivio di Stato di Venezia*, sv. 1, Roma, 1937., 159; Tullio PIZZETTI, *Con la bandiera del protettor San Marco. La marineria della Serenissima nel Settecento e il contributo di Lussino*, sv. 1, Pasian di Prato (UD), 1999., 398; *Guida alle Magistrature. Elementi per la conoscenza della Repubblica Veneta* (a cura di Catia MILAN, Antonio POLITI, Bruno VIANELLO), Verona, 2003., 142. O mletačkoj ratnoj mornarici, posebice u ranom novom vijeku, vidi: Cesare Augusto LEVI, *Navi venete da codici marmi e dipinti con centosei disegni di G. Culluris*, Venezia, 1892. (ristampa: C. A. LEVI, *Le navi della Serenissima*, Vittorio Veneto, 2011.); Vincenzo MARCHESI, "La marina veneziana dal secolo XV alla rivoluzione del 1848", *Atti e memorie dell'Accademia di agricoltura, scienze e lettere di Verona*, seria 4, sv. 20, Verona, 1919., 145 – 175; Mario NANI MOCENIGO, *Storia della Marina Veneziana da Lepanto alla caduta della Repubblica*, Roma, 1935. (ristampa: Venezia, 1995.); Ferruccio SASSI, "La politica navale veneziana dopo Lepanto", *Archivio veneto*, serie 5, sv. 38 - 41, Venezia, 1946. - 1947., 99 – 200; Alberto TENENTI, *Cristoforo da Canal: La Marine Vénétienne avant Lépante*, Paris, 1962.; Frederic C. LANE, *Le navi di Venezia*, Torino, 1983.; Emilio ROSSI – Mario ALBERONI – Aldo M. FELLER, *Le galee: Storia, tecnica, documenti*, Trento, 1990.; Gilberto PENZO, *Navi veneziane*, Trieste, 2000.; Guido ERCOLE, *Duri i banchi! Le navi della Serenissima 421-1797*, Trento, 2006.; Guido CANDIANI, *I vascelli della Serenissima: Guerra, politica e costruzioni navali a Venezia in età moderna, 1650-1720*, Venezia, 2009.; G. ERCOLE *Vascelli e fregate della Serenissima: Navi di linea della Marina veneziana 1652 – 1797*, Trento, 2011.

¹⁵ Ovdje je ponajprije riječ o prethodno citiranom djelu povjesničara G. ERCOLEA *Vascelli e fregate della Serenissima: Navi di linea della Marina veneziana 1652 – 1797*.

beco / scabecco / zambecco) *Agile* na kojemu je – prema podacima iz navedene arhivske zbirke – Josip Balović obnašao dužnost kapetana od 1769. do oko 1780. godine.¹⁶ Za ovo istraživanje posebno su nam važni podatci o posadi šambeka *Agile*, sadržani u popisu načinjenom 7. travnja 1769. godine. Članove posade, kojih je bilo ukupno 73, možemo razvrstati u dvije temeljne skupine: časnici, dočasnici i obnašatelji specijaliziranih službi na brodu (*Uffiziali e Titolati*) i mornari prve klase (*Marineri prima classe*). U prvoj navedenoj skupini bilježe se 32 člana posade. Uz kapetana Josipa Balovića i natporučnika (*Capitan tenente*) Gašpara Maura sa Silbe, središnji i za svaki brod posebno važan dio posade činili su vođa palube, odnosno nokjer (*Nochier*),¹⁷ pilot ili glavni navigator broda (*Peota*)¹⁸ te kormilari (*Timonieri*) kojih je na brodu *Agile* bilo čak deset.¹⁹

Specijalizirane pomorske djelatnosti na ratnome brodu obnašali su i nadzornik za jedra (*Guardian / Castellano*), tri nadzornika za jarbole (*Gabbier*),²⁰ stražar (izviđač) na košu jarbola (*Parechier / Parechietter*)²¹ zatim zapovjednik topnika (*Capo principal*) i njegov zamjenik (*Capo secondo*) te nadzornik pomoćne barke (*Paron di barca*). Na brodu je postojao i cijeli niz posebnih nepomorskih i nevojničkih djelatnosti bez kojih bi uobičajeni život posade teže funkcionirao. To su na šambeku *Agile*, kao i na većini ostalih ratnih brodova, brodski pisar (*Scrivan*) i njegov pomoćnik (*Scrivanello*), liječnik

¹⁶ ASV, Provveditori all'Armar, b. 260. Libri accordati delle unità della Marina militare: Sciabeco Agile, Capitan Giuseppe Ballovich.

¹⁷ U talijanskoj mornarici nokjer je faktično jedan od zapovjednika brodske posade (*colui che guida e governa la nave*). Služba nokjera u 18. stoljeću ponajprije se bilježi na mletačkim državnim ratnim jedrenjacima, dočim na galijama na vesla sličnu dužnost obnaša *comito*. U francuskoj mornarici služba nokjera podudarala se s onom koju obnaša pilot, odnosno peljar. O nazivu i službi nokjera u mletačkoj ratnoj mornarici vidi: Giuseppe BOERIO, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia, 1856. (ristampa 1993.), 443; Petar SKOK, *Naša pomorska i ribarska terminologija na Jadranu*, Split, 1933., 124 – 125; *Dizionario di marina: medievale e moderno*, Roma, 1937., 518 – 519; *Dizionario Enciclopedico Marinaresco* (a cura di Memmo CAPORILLI), Roma, 1971., 399; Nicola ZINGARELLI, *Volabulario della lingua italiana*, Bologna, 1991., 1239.; T. PIZZETTI, *Con la bandiera del protettor San Marco. La marineria della Serenissima nel Settecento e il contributo di Lussino*, sv. 2, Pasion di Prato (UD), 1999., 27 – 28; G. ERCOLE, *Vascelli e fregate della Serenissima*, 170.

¹⁸ O nazivu i službi pilota usporedi: G. BOERIO, *Dizionario del dialetto veneziano*, 510; P. SKOK, *Naša pomorska i ribarska terminologija na Jadranu*, 120; *Dizionario di marina: medievale e moderno*, 635 – 637; M. NANI MOCENIGO, *Storia della Marina Veneziana*, 33; *Dizionario Enciclopedico Marinaresco*, 452; E. ROSSI – M. ALBERONI – A. M. FELLER, *Le galee: Storia, tecnica, documenti*, 82; T. PIZZETTI, *Con la bandiera del protettor San Marco. La marineria della Serenissima nel Settecento e il contributo di Lussino*, sv. 2, 26 – 27; G. ERCOLE, *Vascelli e fregate della Serenissima*, 170. Usporedi i objašnjenja (pod pojmom peljar) u: *Pomorska enciklopedija*, sv. 6, Zagreb, 1983., 8 – 9 (tekst: Ivo BULJAN); Radovan VIDOVIĆ, *Pomorski rječnik*, Split, 1984., 356.

¹⁹ Kormilari hrvatskoga podrijetla na brodu *Agile* bili su, prema popisu iz 1769. godine, Peraštani Antun Pavlović, Matija Visković i Krsto Maindi, Bokelj (bez poblize oznake podrijetla) Juraj Tomašević, Božo Mauro sa Silbe i Juraj Bosinjan s Lošinja.

²⁰ Jedan od trojice *Gabbiera* bio je Peraštanin Krsto Rafaeli. O službi *Gabbiera* usporedi: *Dizionario di marina: medievale e moderno*, 281; *Dizionario Enciclopedico Marinaresco*, 249.

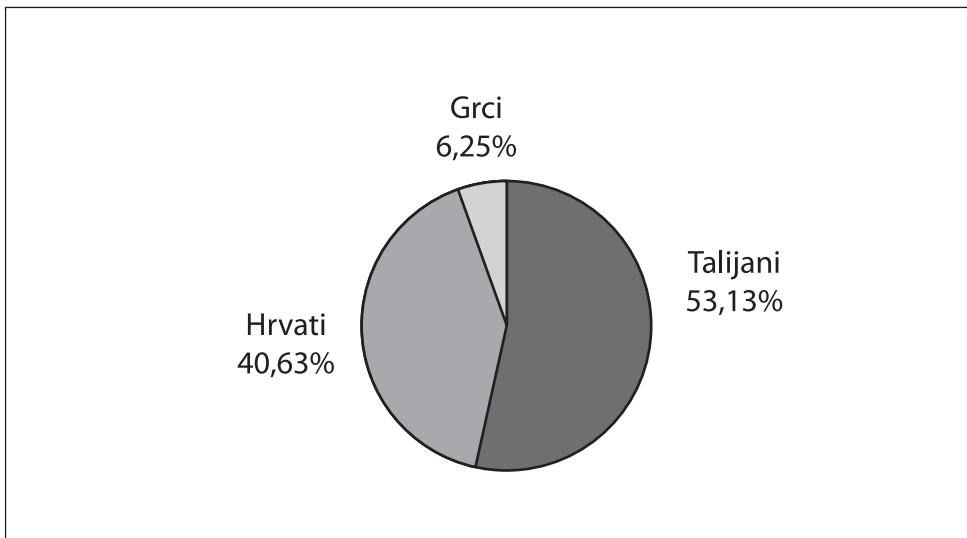
²¹ O službi stražara na košu jarbola usporedi: *Dizionario di marina: medievale e moderno*, 281.

(*Eccelente*), kapelan, odnosno dušebrižnik (*Cappellano*),²² ekonom (*Dispensier*)²³ i njegovi pomoćnici (*Dispensierotto/Penese*)²⁴ zaduženi za redovitu opskrbu broda hranom i odgovorni za sveukupnu robu ukrcanu na brod, bačvar (*Botter*) zadužen za opkrbu broda pitkom vodom, brijač (*Barbier*) i njegov pomoćnik (*Barbieriotto*) koji skrbe o osnovnoj higijeni članova posade te svakome brodu neophodan kuhar (*Cogo*).

Zavičajno podrijetlo časnika, dočasnika i obnašatelja specijaliziranih službi na brodu možemo podijeliti u tri temeljne skupine (vidi: *Grafikon 1*). Prednjače Talijani (53,13%), ponajprije oni iz Mletaka, dočim se kao mjesta podrijetla *Uffiziala* i *Titolata* iz drugih dijelova Apeninskoga poluotoka u pojedinačnim primjerima bilježe gradovi Rovigo, Brescija i Mantova. U ovoj su skupini članova posade šambeka *Agile* zabilježeni i brojni Hrvati (40,63%). U najvećem broju potječu iz kapetanova zavičaja (Perast), a tek u manjem broju primjera njihovo je matično podrijetlo Istra (Poreč), Kvarner (Cres, Lošinj) te zadarski otok Silba. Talijani i Hrvati činili su preko 90% časnika, dočasnika i ostalih dužnosnika na Balovićevu šambeku. Od ostalih etničkih skupina ovdje se bilježe još samo Grci (6,25%), a redovito je riječ o mletačkim podanicima s otoka Krfa.

Tijekom idućih nekoliko godina posada šambeka učestalo se mijenjala te su brojni obnašatelji navedenih dužnosti, navedeni na popisu iz travnja 1769. godine, naknadno prekriveni, a na njihovo su mjesto prispjeli novi dužnosnici i službenici. U najvećem je broju riječ o Talijanima, a od Hrvata se kao novopridošli bilježe pomoćnik pisara Ivan

Grafikon 1: Zavičajno podrijetlo časnika, dočasnika i obnašatelja specijaliziranih službi na šambeku *Agile* prema popisu iz 1769. godine

²² To je bio fra Bernardin Krakojević iz Poreča.

²³ Na brodu *Agile* to je bio Peraštanin Luka Perinović.

²⁴ Pomoćnici glavnoga ekonomata bili su Stjepan Kušeljnić iz Perasta i Franjo Marchian iz Cresa.

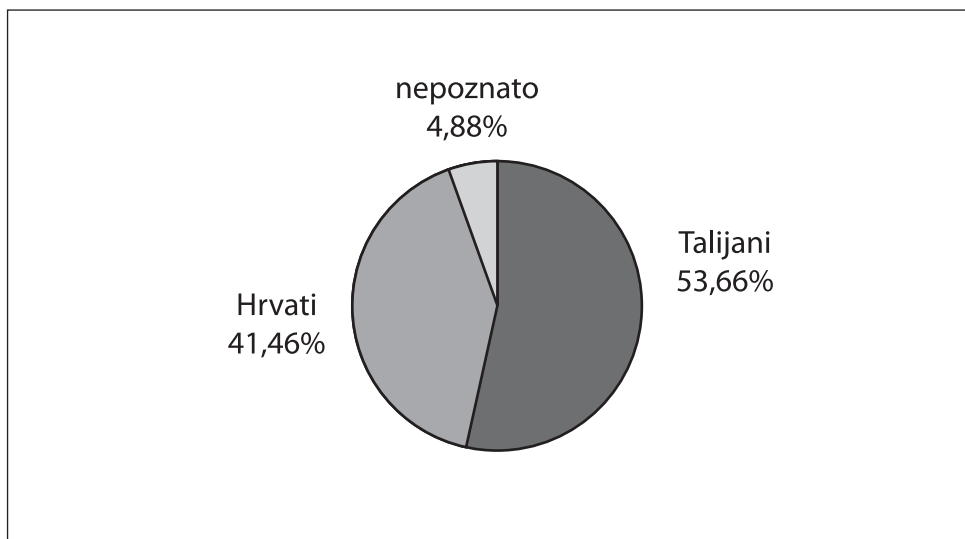

Pavao Draganić (mjesto podrijetla nije navedeno), pilot Marko Martinov Balović iz Perasta²⁵ te natporučnik Ivan Krstitelj Maršić (mjesto podrijetla nije navedeno).

Mornari prve klase druga su temeljna skupina na brodu *Agile*, a njih je prema osnovnome popisu iz 1769. godine zabilježeno 41. Njihovo je matično podrijetlo pretežno talijansko (53,66%). Prednjače Mlečani te žitelji Mlecima nedalekih područja (Chioggia, Pellestrina, Pordenone), dočim su oni iz udaljenijih krajeva i gradova spomenuti vrlo rijetko (Genova). Udio Hrvata i ovdje je vrlo zapažen i iznosi 41,46%, a kao i u prvoj skupini članova posade i ovdje prednjače Bokelji iz Perasta. Nešto se češće bilježe još i mornari s Lošinja i Brača, dok su ostali zabilježeni isključivo u pojedinačnim primjerima (Rovinj, Cres i Hvar). Naposljetku, u dva primjera mornara prve klase poblize matično podrijetlo nije izrijeekom iskazano (4,88%).²⁶

Velika fluktuacija i česte promjene posade bilježe se i u primjeru mornara prve klase. Na desetke njih promijenilo je službu te su naknadno izbrisani s osnovnoga popisa, a njih su zamijenili novopridošli mornari. Među njima također prednjače Talijani, a od prispjelih Hrvata bilježimo tek njih četvoricu: Antuna Petričevića, Matiju Jecitića,

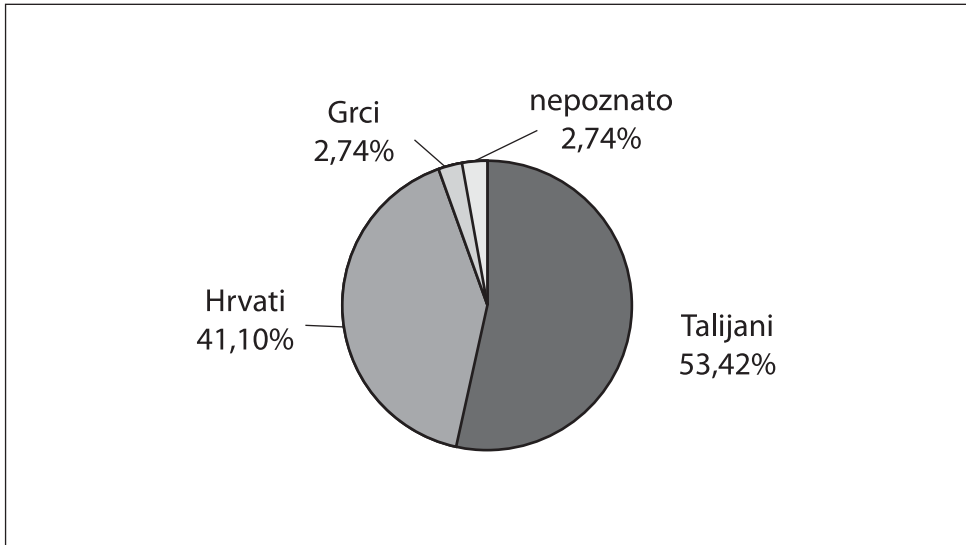
Grafikon 2: Zavičajno podrijetlo mornara prve klase na šambeku *Agile* prema popisu iz 1769. godine

²⁵ Marko Martinov Balović (1736. – 1818.) četvrt je stoljeća (1758. – 1783.) plovio na mletačkim ratnim brodovima. Počeo je kao običan mornar, a koncem karijere bio je imenovan kapetanom. Podrobnije o njegovoj bogatoj vojnopomorskoj karijeri vidi u: M. MILOŠEVIĆ, “Pomorski elementi u obiteljskom arhivu Balovića iz Perasta”, 714 – 717. O djelovanju (kao pilota) na šambeku *Agile* posebno vidi str. 715, bilj. 131.

²⁶ U prvome primjeru prezime mornara (Negrini) upućuje na njegovo vjerojatno talijansko podrijetlo. U drugome primjeru riječ je o mornaru koji nema iskazan obiteljski identitet (prezime) jer je riječ o osobi odgojenoj u sirotištu (*della Pietà*).

Šimuna Tomičića te Tripova Josipova Balovića iz Perasta.

Ukoliko u cjelini promatramo zavičajnu strukturu svih članova posade šambeka *Agile* (prema popisu iz 1769. godine), dolazimo do sljedećih pokazatelja, koji su – kako je i očekivano s obzirom na prethodne izračune – u najvećoj mjeri podudarajući s podacima za svaku od zasebno analiziranih skupina brodske posade (vidi: *Grafikon 3*). U tome, ukupnome zbroju prednjače Talijani sa 53,42%. Na hrvatske pomorce otpada značajnih 41,10%, a ostale su skupine (Grci i pomorci nepoznatoga podrijetla s po 2,74%) zastupljene u malome, gotovo pojedinačnom broju primjera.

Grafikon 3: Zavičajno podrijetlo ukupnoga sastava posade na šambeku *Agile* prema popisu iz 1769. godine

***

Josip Balović obnašao je službu kapetana šambeka *Agile* do oko 1780. godine. Nekoliko sljedećih godina njegove vojnopomorske karijere nije nam poznato, da bi – 1783. godine – Balović bio zabilježen kao zapovjednik ratnoga broda *Forza*. Riječ je o brodu prve klase (*primo rango*), o kojemu su nam osnovni podatci sačuvani u historiografskoj literaturi. *Forza* je brod koji se, kao i niz drugih mletačkih velikih ratnih brodova 18. stoljeća, gradio više desetljeća. Gradnja je započela još u travnju 1719. godine pod vodstvom mletačkoga protomeštra Francesca Da Ponte, ali je ubrzo – nakon Da Ponteovog bijega u Rusiju – obustavljena. Iduća dva desetljeća gradnja *Forze* je stagnirala, da bi brod konačno isplovio iz arsenala u svibnju 1744. godine, a prvim je kapetanom imenovan Giuseppe Stalimbene. U studenome 1782. godine brod je upućen na remont iz kojega izlazi u srpnju 1783. godine, a zapovjedništvo nad njime tada preuzima Josip Balović.

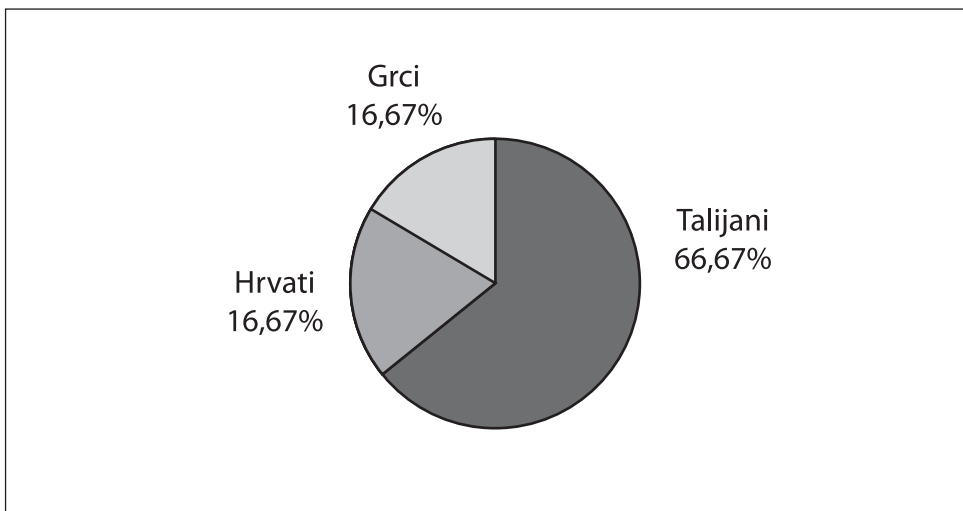
Sukladno svom statusu broda *primo rango*, *Forza* je bila snažno naoružana. Raspola-

gala je sa 70 topova: 28 da 40, 28 da 20 i 14 da 14 libbre.²⁷

Iz toga vremena potječe i popis posade na brodu *Forza*. Načinjen je 3. rujna 1783. godine, a ukupan broj članova posade iznosio je 165.²⁸ Članovi posade bili su razvrstani u pet temeljnih skupina: časnici, dočasnici i obnašatelji specijaliziranih službi na brodu (*Uffiziali e Tivolati*), mornari prve klase (*Marineri prima classe*), mornari druge klase (*Marineri seconda classe*), mornari treće klase (*Marineri terza classe*) i mornarski pomoćnici (*Mozzi*).

Prva skupina, koju uz kapetana, časnike i dočasnike, čine brodu prve klase neophodni službenici, brojila je 30 članova. Uz kapetana Balovića, tu se bilježe i natporučnik (i kapetanov rođak) Ivan Balović, čak tri natporučnika u pričuvi (izvan osnovnoga sastava) te brodu potrebni pisar i njegov pomoćnik, liječnik i kapelan. Najvažniji dio posade, zadužen ponajprije za navigaciju, činili su piloti (trojica redovitih pilota te trojica izvan osnovnog sastava),²⁹ kao i vođa palube (nokjer) te četiri kormilara. Dužnosti vezane uz brodsku plovidbu obnašali su i po jedan nadzornik broda, stražar na košu jarbola te zapovjednik barke. Naposljetku, kao i na svakom većem mletačkome ratnom brodu, i na *Forzi* su djelovali brijač, ekonom i njegovi pomoćnici, bačvar (*Battista Cro-*

Grafikon 4: Zavičajno podrijetlo časnika, dočasnika i obnašatelja specijaliziranih službi na brodu *Forza* prema popisu iz 1783. godine

²⁷ Topovi od 40 libara imali su kalibar 149 mm, projektil težak 12,0 kg, dužinu cijevi 280 cm, a maksimalni domet hitca iznosio je 3100 m. Topovi od 20 libara imali su kalibar 121 mm, projektil težak 6,0 kg, dužinu cijevi 240 cm, a maksimalni domet hitca iznosio je 3300 m. Topovi od 14 libara imali su kalibar 108 mm, projektil težak 4,2 kg, dužinu cijevi 220 cm, a maksimalni domet hitca iznosio je 3300 m (G. ERCOLE, *Vascelli e fregate della Serenissima*, 78).

²⁸ ASV, Provveditori all'Armar, b. 233. Libri accordati delle unità della Marina militare: Nave Forza, Capitan Iseppo Ballovich.

²⁹ Od hrvatskih pilota, odnosno peljara na brodu *Forza* bilježe se Bokelj Ivan Antun Palikuća i Dominik Milanović.

vato), kuhar i kapetanov poslužitelj, odnosno sobar (*Camerotto*).³⁰

Na žalost, popisivač sastava posade ratne fregate *Forza* nije donosio konkretne podatke o njihovom zavičajnom podrijetlu. Ipak, na osnovu upisanih prezimena možemo (uz ogradu da talijanizirano prezime nužno ne znači zavičajno podrijetlo s Apeninskoga poluotoka) pretpostaviti da su na *Forzi* prevladavali Talijani (66,67%), dočim su s jednakim, ali znatno manjim postotnim udjelom (po 16,67%) zastupljeni Hrvati i Grci (vidi: *Grafikon 4*).

U skupini mornara prve klase zabilježena su 34 pomorca. Njihovo zavičajno podrijetlo nije navedeno, a prema njihovim prezimenima možemo pretpostaviti da su većinom Talijani. Iznimka su tek tri mornara hrvatskoga podrijetla, među kojima se bilježi i jedan od članova obitelji Balović (Tripun, zabilježen i na brodu *Agile* 1769. godine), ali njegova pobliza rodbinska veza s kapetanom broda nije izriječkom iskazana.³¹ Tijekom 1783. i početkom 1784. godine brojni su mornari prekríženi s popisa članova posade, a na njihovo mjesto prispjelo je 23 novih. I u ovome slučaju prezimena upućuju na njihov talijanski zavičaj, a samo u primjeru mornara Ivana Crovata možemo naslutiti njegovo hrvatsko podrijetlo.

Slijedi skupina mornara druge klase koja je, prema popisu iz 1783. godine, brojila 35 ljudi. Prevaga talijanskih mornara i ovdje je više nego izrazita, a od hrvatskih pomoraca ovdje bilježimo samo Alvisa Balovića i Petra Milanovića. U idućim mjesecima sastav mornara druge klase u velikoj je mjeri promijenjen, a od Hrvata je zabilježen samo Petar Tomašević, u osnovnome popisu naveden kao mornar prve klase.

Posljednju skupinu mornara na brodu *Forza* činili su *Marineri terza classe*, a brojila je 34 člana. Uz Bokelja Ivana Palikuću, nekoliko mornara s grčkim prezimenima te jednog mornara kojemu prezime nije navedeno jer je dolazio iz sirotišta (*della Pietà*), svi ostali su Talijani, a zanimljivo je napomenuti da se u dva primjera bilježe pomorci koji su kasnije prešli u viši rang mornarske posade.

Naposljetku, na *Forzi* su 1783. godine popisana i 32 mornarska pomoćnika (*Mozzi*).³² Osim Vicka Dabkovića (vjerojatno Bokelj), svi su drugi Talijani, a s Apeninskoga poluotoka su i svi naknadno dopisani “mali od palube.”

Oskudnost podataka o zavičajnome podrijetlu članova posade broda *Forza* ne daje nam mogućnost za precizniji odgovor na to istraživačko pitanje. Ipak, na osnovu prezimena članova posade, pri čemu valja imati na umu da talijanska prezimena ne moraju nužno značiti i zavičaj na Apeninskome poluotoku, možemo – barem hipotetski – utvrditi njihovo skupno matično podrijetlo. Uzevši, dakle, u obzir sveukupan sastav

³⁰ Tijekom iste ili početkom sljedeće godine dolazi do djelomične promjene u sastavu ove skupine brodske posade, a među prispjelima – uz prevagu Talijana – bilježimo i hrvatskoga kormilara Nikolu Radetića.

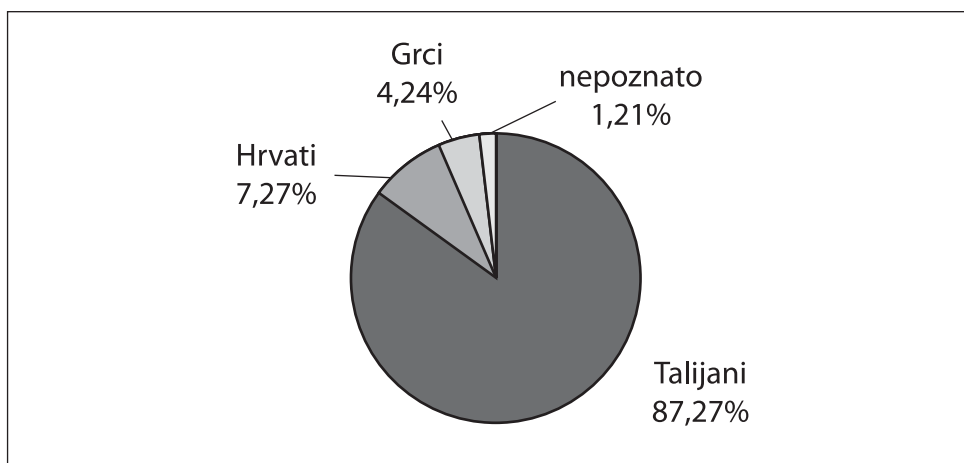
³¹ Druga su dvojica hrvatskih mornara Ivan Krišalić i Petar Tomašević.

³² T. PIZZETTI, *Con la bandiera del protettor San Marco. La mariniera della Serenissima nel Settecento e il contributo di Lussino*, sv. 2, 33 – 37.

posade (165) broda *Forza* prema popisu iz 1783. godine, dobivamo sljedeće pokazatelje (vidi: *Grafikon 5*). Prema očekivanjima, prednjače Talijani (87,27%), dočim je Hrvata (ponajprije Bokelja) 7,27%. Naposljetku, malim postotnim udjelom zastupljeni su Grci (4,24%) te pomorci nepoznatoga podrijetla (1,21%).

Dominantan udio talijanskih pomoraca i drugih članova posade na vodećima mletačkim ratnim brodovima očekivan je. Hrvati su prednjačili na brodovima nižega ranga (tartane, šambeci), najčešće na onima koji su bili vlasništvo domaćih pomorskih poduzetnika, a u mirnodopsko vrijeme korišteni kao trgovačka plovila.³³ U tim primjerima posadu su pretežito činili pomorci iz matičnoga kraja kapetana, odnosno vlasnika bro-

Grafikon 5: Zavičajno podrijetlo ukupnog sastava posade na brodu *Forza* prema popisu iz 1783. godine

da, a Talijani (i u manjoj mjeri Grci) se bilježe isključivo kao obnašatelji specijaliziranih službi (pisari, liječnici, brijači, kuhari). Istrani, Dalmatinci i Bokelji ipak nisu mogli – s obzirom na malobrojnost žiteljstva – prevladavati na velikim ratnim brodovima, na kojima je posada brojila i po više stotina ljudi. Mletačko područje (Mleci, Veneto), ali i Talijani iz drugih onodobnih državnica Apeninskoga poluotoka najčešća su baza iz koje se novačio sastav posade velikih *fregata primo* i *secondo rango*. Stoga, uzevši u obzir nesrazmjer broja stanovnika u dobro napućenom Venetu i relativno mala pomorska naselja (i oskudnost velikih gradova) duž Kvarnera, Dalmacije i Boke, možemo zaključiti kako je udio Hrvata na mletačkim ratnim brodovima najviše klase bio vrlo zapažen. To nam potvrđuje i uvid u drugi popis ljudstva na brodu *Forza*.

³³ Jedan u nizu takvih primjera bilježimo 1766. godine, kada je za potrebe mletačke vojne službe (intervencija protiv sjevernoafričkih gusara) naoružano i opremljeno šest bokeljskih tartana, a glavninu posade činili su domaći pomorci. Vidi: L. ČORALIĆ i M. KATUŠIĆ, "Gente di mare della nazione bochese – bokeljske tartane i mletačka vojno-pomorska intervencija u Africi 1766. godine" *Povijesni prilozi*, god. 32, br. 45, Zagreb, 2013., 283 - 311.

***

U razdoblju koje je uslijedilo nakon nastanka popisa u rujnu 1783. godine, fregata *Forza* upućena je u sastav ratne flote kojom je zapovijedao *Capitan straordinario delle Navi* Angelo Emo. Ta je flota bila namijenjena vojnoj ekspediciji protiv tuniskog bega i sjevernoafričkih gusara, a rezultirala je bombardiranjem i blokiranjem tamošnjih luka Susa, Sfax, Biserta i Goleta. Emov vojni pothvat bio je ujedno posljednja vojnopomorska intervencija Mletačke Republike.³⁴ Kako se čini, udio *Forze* u Emovim akcijama protiv tripolitanskih gusara nije bio učinkovit i trajao je kratko. Naime, 5. studenog 1784. brod je u vodama oko Trapanija (Sicilija) doživio havariju, uzrokovanu orkanskom olujom, ali i pogrešnim manevrima kapetana Balovića. Brod se nasukao na hrudi pred ulaskom u luku Trapani, a svi pokušaji da se brod popravi i osposobi za plovidbu završili su bezuspješno.³⁵

Upravo u razdoblju neposredno prije ili poslije brodoloma, nastao je i drugi popis članova posade broda *Forza* (točan datum nije naveden, a vjerojatno je riječ o posljednjim mjesecima 1784. ili početku 1785. godine).³⁶ U odnosu na popis iz rujna 1783. godine, ovdje su podatci o članovima posade još oskudniji, a ukupan broj pomoraca još više oscilira i pokazuje znakove izrazite fluktuacije. Ukupan broj posade iznosio je 231, a podjela prema skupinama nije istovjetna prethodnome popisu.

Na sastav posade iz 1783. godine najviše nalikuje skupina *Uffiziala* i *Titolata*. Njih je u drugome popisu ukupno 30, a uz kapetana su brojni brodski časnici i obnašatelji specijaliziranih službi, popisani 1783. godine, zabilježeni i dalje kao dio posade (nokjer, nadzornik za jedra, nadzornik za jarbole, brijač, ekonom, kuhar, liječnik, pisar, kapelan i drugi). U ovoj, prvoj po redu i važnosti skupini posade, samo su četiri Hrvata. To su – uz kapetana Balovića – drugi pilot Franjo Janšić, kormilar Nikola Radetić i nadzornik za jedra Bastijan Jovović. Svi ostali obnašatelji časničkih, dočasničkih i ostalih posebnih službi na brodu su Talijani (uz pokojeg Grka), ali njihovo poblizje podrijetlo nije iskazano.

Posadu na *Forzi* činilo je tada oko 100 mornara prve klase. U najvećem broju riječ je o Talijanima, a od hrvatskih se mornara u toj skupini bilježe (bez oznake poblizjeg podrijetla) Tripun Balović, Ivan Mitrović, Matija Anzulović, Ivan Katić, Šimun Petrović, Antun Bošković, Petar Bašić, Marko Dabković, Toma Kulaš, Perica Mitrović, Andrija Mitrović, Stjepan Čeković, Gabrijel Krasić, Marko Pišetić i Antun Buća. Talijani odnose prevagu i među mornarima druge klase, a od njih 120 samo za šestoricu možemo – na osnovu njihova prezimena – utvrditi da potječu s istočnojadranske obale

³⁴ O Emovoj ekspediciji protiv tuniskih gusara 1785. godine vidi: M. NANI MOCENIGO, *Storia della Marina Veneziana*, 358 – 360; Giuseppe GULLINO, *Storia della Repubblica Veneta*, Brescia, 2010., 289 – 290; G. ERCOLE, *Vascelli e fregate della Serenissima*, 197 – 199.

³⁵ G. ERCOLE, *Vascelli e fregate della Serenissima*, 197, 252.

³⁶ ASV, Provveditori all'Armar, b. 234. Libri accordati delle unità della Marina militare: Nave Forza, Capitan Iseppo Ballovich.

(Franjo Lazari, Aleksandar Marešić, Mitar Šerović, Jovo Niklanović, Antun Ivanović i Ivan Pavešić). Naknadni upisi članova posade na brodu *Forza* izostali su, što upućuje da je nakon sicilijanske havarije i neuspjelog pokušaja spašavanja broda, posada *Forze* usmjerena na dužnosti na drugim mletačkim brodovima.

Na osnovu nekih drugih izvora djelomično nam je poznata sudbina kapetana Josipa Balovića. Čini se da nakon *Forze* više nije upravljao značajnijim ratnim brodom, a na posljetku je – odlukom magistrature Provveditori all'Armar – umirovljen 22. prosinca 1786. uz pravo na 293 lire dvomjesečne naknade.³⁷

U idućim je godinama Balović uglavnom živio u Mlecima, održavajući veze s drugima hrvatskim pomorcima koji su u gradu na lagunama učestalo boravili. Stečeni kapital ulagao je u novčano poslovanje s ondje prisutnim Bokeljima te tako – zahvaljujući podacima iz inventara peraškoga kapetana Grgura Geričića iz 1790. godine – saznajemo za njihove međusobne posudbe i transakcije koje su opsezale od 50 do 100 dukata.³⁸

Josip Balović umro je (vjerojatno upravo u Mlecima) 4. rujna 1793., kako stoji u bilješki uz njegovo ime u popisu umirovljenih dužnosnika i mornara na mletačkim ratnim brodovima.³⁹ Podrobniji podatci o njegovim posljednjim godinama života i eventualnoj vojnopomorskoj karijeri za sada su nam nepoznati, a njih će možda iznjedruti uvid u dodatno arhivsko gradivo u Mlecima, ali i u kotorskim i peraškim pismohranama.

ZAKLJUČAK

Doba 18. stoljeća vrhunac je gospodarskog i kulturnog razvoja malih bokeljskih naselja Perasta, Dobrote i Prčanja, a odvjetci tamošnjih pomorsko-trgovačkih obitelji zapaženi su protagonisti pomorske povijesti istočnoga Jadrana. Obitelj Balović upravo je takav primjer, a njezina uloga u razvojnim sastavnicama Perasta i Boke, kao i prinosi istaknutih pojedinaca, dobro su poznati u historiografskoj literaturi. Međutim, nasuprot dobro poznatim Balovićima – kroničaru Andriji, brodscome pisaru, ratniku i autoru pomorskoga priručnika Juliju ili piscu povijesti svetišta Gospe od Škrpjela Vicku, kapetan Josip Balović – središnji akter ovoga priloga – nepoznat je u postojećim historiografskim saznanjima. U ovome prilogu nastojalo se, zasnivajući istraživanje na znanstvenoj javnosti nepoznatom i neobjavljenom gradivu iz Državnoga arhiva u Mlecima, prikazati neke bitne sastavnice iz njegova životopisa. Rad je, vođen podatcima iz izvora, stoga bio usmjeren na razdoblje kada je Josip Balović obnašao prestižnu

³⁷ ASV, Provveditori all'Armar, b. 222. Catastico degli ufficiali e dei marinai delle Armate Grossa e Sottile pensionati (1789 – 1795), fol. 7.

³⁸ ASV, Giudici di petizion. Inventari, b. 485, br. 16, 6. IV. 1790.

³⁹ ASV, Provveditori all'Armar, b. 222. Catastico degli ufficiali e dei marinai delle Armate Grossa e Sottile pensionati (1789 – 1795), fol. 7.

dužnost kapetana mletačkih ratnih brodova – isprva šambeka *Agile*, a potom *nave di primo rango Forza*. Već sama činjenica da je Baloviću povjereno zapovijedanje jednog od najprestižnijih i najskupljih mletačkih ratnih plovila, govori da je riječ o kapetanu koji je uživao ugled i povjerenje čelnika ratne mornarice Serenissime. Popisi kojima raspolažemo i koji su obrađeni u ovome radu, svjedoče da je udio hrvatskih (osobito bokeljskih) pomoraca – kako običnih mornara tako i najviših časnika – bio višestruko zapažen.

Josip Balović nije, kako se čini, na najslavniji način okončao svoju kapetansku karijeru. Nesretni brodolom na sicilijanskim hridima trajno je brod *Forza* – ponos mletačke ratne flote – udaljio iz vojnopomorskih aktivnosti. Koliko su toj havariji pridonijele pogibeljne vremenske prilike, a koliko je bila riječ o ljudskoj – kapetanovoj pogrešci – nikada nećemo u potpunosti saznati. Ipak, Josip Balović ni nakon toga događaja nije izgubio svoj čin u mletačkoj ratnoj mornarici, a odlikom magistrature *Provveditori all'Armar* stekao je i odgovarajuću mirovinu.

Ovaj rad, temeljen na popisima posade brodova kojima je Balović zapovijedao tijekom svoje višedesetljetne karijere visokog mletačkog časnika, pokušaj je da se zorno predstavi sastav posade jednog elitnog ratnog broda u kojemu su Hrvati imali zapaženu ulogu. Raščlamba tih popisa, kao i konkretni prilozi koji se objavljuju na kraju rada, posvjedočuju o tome. Jednako tako, vjerujemo da će i buduća istraživanja sastava posada drugih mletačkih ratnih brodova iznjedrili nove, nepoznate, ali zasigurno dragocjene podatke o udjelu pomoraca od Istre do Boke u vojnopomorskoj povijesti Kraljice mora u ranome novovjekovlju.

PRILOG 1

Popis članova posade na šambeku *Agile*, načinjen 7. travnja 1769. (Archivio di Stato di Venezia, Provveditori all'Armar, b. 260. Libri accordati delle unità della Marina militare: Sciabeco Agile, Capitan Giuseppe Ballovich).

Časnici, dočasnici i obnašatelji specijaliziranih službi na brodu (*Uffiziali e Tivolati*):

1. Kapetan (*Capitan*): Josip Balović – Tripun (pok.) – Perast
2. Kapelan (*Cappellano*): fra Bernardin Krakojević (*Cracoeuich*) – Pavao (pok.) – Po-reč
3. Pisar (*Scrivan*): Zuanne Battista Psalidi – Zuanne – Krf
4. Pomoćnik pisara (*Scrivanello*): Giovanni Battista Gaspini – Andrea (pok.) – Mantova
5. Liječnik (*Eccelente*): Spiridion Comno – Zorzi (pok.) – Krf
6. Natporučnik (*Capitan tenente*): Gašpar Mauro – Božo (*Nadal*) – Silba
7. Pilot / peljar (*Peota*): Nicolò Albanese – Francesco (pok.) – Mleci
8. Nokjer (*Nochier*): Giacomo Petraco – Bastian (pok.) – Mleci
9. Kormilar (*Timonier*): Gabriel Enzo – Bastian (pok.) – Mleci
10. Kormilar (*Timonier*): Giacomo Moro – Giulio (pok.) – Mleci
11. Kormilar (*Timonier*): Antun Pavlović – Pavao (pok.) – Perast
12. Kormilar (*Timonier*): Domenico Tiozzo – Antonio (pok.) – Mleci
13. Kormilar (*Timonier*): Zuanne Capello – Zuanne – Rovigo
14. Kormilar (*Timonier*): Juraj Tomašević – Ilija (pok.) – Boka
15. Kormilar (*Timonier*): Božo (*Nadal*) Mauro – Šimun (pok.) – Silba
16. Kormilar (*Timonier*): Matija Visković – Antun – Perast
17. Kormilar (*Timonier*): Krsto Maindi – Stjepan (pok.) – Perast
18. Kormilar (*Timonier*): Juraj Bosinjan (*Bosignan*) – Bartol (pok.) – Lošinj
19. Zapovjednik topnika (*Capo principal*): Piero Zambelli – Zuanne – Mleci
20. Zamjenik zapovjednika topnika (*Capo secondo*): Anzolo Marchi – Iseppo (pok.) – Mleci
21. Nadzornik za jedra (*Guardian / Castellano*): Gerolimo Baroni – Augustin (pok.) – Mleci
22. Nadzornik za jarbole (*Gabbier*): Krsto Rafaeli – Stjepan (pok.) – Perast
23. Nadzornik za jarbole (*Gabbier*): Primo Marchetti – Andrea (pok.) – Mleci
24. Nadzornik za jarbole (*Gabbier*): Marin Bettini – Andrea (pok.) – Mleci
25. Nadzornik / stražar na košu jarbola (*Parechier / Parechietter*): Mattio Volti – Domenico (pok.) – Mleci
26. Zapovjednik pomoćne barke (*Paron di barca*): Iseppo Schiantarello – Francesco (pok.) – Mleci
27. Brijač / pomoćnik brijača (*Barbierotto*): Iseppo Albinoni – Giacomo (pok.) – Mleci
28. Ekonom (*Dispensier*): Luka Perinović – Mihovil (pok.) – Perast

29. Pomoćnik ekonomu (*Penese*): Stjepan Kušeljinić (*Cuseglinich*) – Mihovil (pok.) – Perast
30. Pomoćnik ekonomu (*Penese*): Franjo Marchian – Jerolim (pok.) – Cres
31. Kuhar (*Cogo*): Giuseppe Cordi – Lodovico (pok.) – Brescia
32. Bačvar (*Botter*): Toni Primon – Domenico – Mleci
- Mornari prve klase (*Marineri prima classe*):
1. Bortolo Grassi – Mattio – Mleci
  2. Bortolo Gionchetti – Pasqualin (pok.) – Mleci
  3. Antun Lečić – Gašpar – Lošinj
  4. Bartol Marchian – Franjo – Cres
  5. Domenico Corazza – Antonio (pok.) – Mleci
  6. Pietro Vecchi – Zuanne (pok.) – Mleci
  7. Antun Antočić – Antun – Lošinj
  8. Zuanne Zenzer – Paulo (pok.) – Mleci
  9. Girolamo Rossi – Mattio (pok.) – Mleci
  10. Nicoletto Moletti – Giacomo (pok.) – Mleci
  11. Pietro Pitteri – Zuanne – Mleci
  12. Felice Francesco Pagan – Francesco – Chioggia
  13. Francesco Colussi – Lunardo (pok.) – Pordenone
  14. Ivan Mustur – Božo (*Nadal*) – Perast
  15. Ivan Batalušić – Nikola (pok.) – Perast
  16. Paolo Benvenuto – Steffano – Mleci
  17. Giacomo Continella – Steffano (pok.) – Mleci
  18. Biasio *dalla Pietà*
  19. Iseppo Rossi – Angelo – Mleci
  20. Steffano Guarello – Zuanne Battista (pok.) – Genova
  21. Ivan Popović – Todor – Perast
  22. Bernard Vesković – Stjepan (pok.) – Rovinj
  23. Petar Milić – Jakov – Brač
  24. Mattio Tomè – Antonio (pok.) – Mleci
  25. Bortolo Antonio Canella – Antonio – Mleci
  26. Antun Radenović – Matija (pok.) – Perast
  27. Antonio Scarpa – Zuanne (pok.) – Pellestrina
  28. Francesco Guaina – Lorenzo (pok.) – Mleci
  29. Simon Crovallo – Iseppo (pok.) – Mleci
  30. Tomaso Valetta – Piero – Mleci
  31. Polo Negrini
  32. Marko Basović – Martin (pok.) – Perast
  33. Gabriel Alvestri – Antonio (pok.) – Mleci
  34. Aleksandar Šerović – Julije (pok.) – Perast

35. Mihovil Šerović – Julije (pok.) – Perast
36. Aurelije Kristofolić – Juraj (pok.) – Brač
37. Marko Markolinović – Blaž (pok.) – Brač
38. Anđelo Koretić – Antun – Lošinj
39. Olivo Picoletti – Toma (pok.) – Hvar
40. Zuanne Lorenzi – Giacomo (pok.) – Mleci
41. Ivan Balović – Josip – Perast.

PRILOG 2

Popis članova posade na ratnome brodu *Forza*, načinjen 3. rujna 1783. (Archivio di Stato di Venezia, Provveditori all'Armar, b. 233. Libri accordati delle unità della Marina militare: Nave Forza, Capitan Iseppo Ballovich).

Časnici, dočasnici i obnašatelji specijaliziranih službi na brodu (*Uffiziali e Titolati*):

1. Kapetan (*Capitan*): Josip Balović – Tripun (pok.) – Perast
2. Natporučnik (*Capitan tenente*): Ivan Balović – Perast
3. Natporučnik u pričuvi / izvan osnovnog sastava (*Capitan tenente soprannumerario*): Stellio Oppustellopulo
4. Natporučnik u pričuvi / izvan osnovnog sastava (*Capitan tenente soprannumerario*): Zorzi Paludello
5. Natporučnik u pričuvi / izvan osnovnog sastava (*Capitan tenente soprannumerario*): Giovanni Battista Alberghini
6. Kapelan (*Cappellano*): Giuseppe Cortesi
7. Pisar (*Scrivan*): Zuanne Paludello
8. Pomoćnik pisara (*Scrivanello*): Pietro Armeni
9. Liječnik (*Eccelente*): Spiridion Linarà
10. Pilot / peljar (*Peota*): Costantin Durante
11. Pilot / peljar (*Peota*): Dominik Milanović⁴⁰
12. Pilot / peljar (*Peota*): Ivan Antun Palikuća
13. Pilot / peljar izvan osnovnog sastava (*Piloto soprannumerario*): Giuseppe Zanardi
14. Pilot / peljar izvan osnovnog sastava (*Piloto soprannumerario*): Zuanne Siropulo – Zorzi (pok.)
15. Pilot / peljar izvan osnovnog sastava (*Piloto soprannumerario*): Zuanne Lisgora
16. Nokjer (*Nochier*): Pietro Sbrigadetto
17. Kormilar (*Timonier*): Francesco Zilli
18. Kormilar (*Timonier*): Francesco Rossi
19. Kormilar (*Timonier*): Bortolo Scaglia
20. Kormilar (*Timonier*): Mattio Moretti

⁴⁰ Umirovljen je 4. kolovoza 1784., a njegova umirovljenička renta (dvomjesečna) iznosila je 168 lira. Usporedi: ASV, Provveditori all'Armar, b. 222. Catastico degli ufficiali e dei marinai delle Armate Grossa e Sottile pensionati (1789 – 1795), fol. 13.

21. Nadzornik broda (*Custode*): Spiridion Scordilli
22. Nadzornik za jedra (*Guardian / Castellano*): Marco Betini
23. Nadzornik za jarbole (*Gabbier*): Gasparo Coretto
24. Zapovjednik pomoćne barke (*Paron di barca*): Iseppo Madallena
25. Brijač / pomoćnik brijača (*Barbierotto*): Lorenzo Brochini
26. Ekonom (*Dispensier*): Andrea Colombo
27. Pomoćnik ekonomu (*Penese*): Giulio Baresan
28. Bačvar (*Botter*): Battista Crovato
29. Kuhar (*Cogo*): Iseppo Rigozzo
30. Kapetanov poslužitelj (*Camerotto*): Marin Bosaldo.

Mornari prve klase
(*Marineri prima classe*):

1. Antonio Bello
2. Girolamo Vito
3. Girolamo Bottazzo
4. Zuanne Beredin
5. Marco Brida
6. Iseppo Bellirani
7. Domenico Navara
8. Domenico Rigo
9. Antonio Scanferla
10. Spiro Tipaldo
11. Battista Picciol
12. Francesco Fusdignoni
13. Bortolo Rocco
14. Domenico Milanese
15. Piero Palluello
16. Ivan Krišalić
17. Mario Contrasantio
18. Zorzi Faifer
19. Giuseppe Penso
20. Bortolo Picciol
21. Antonio Fugarazzo
22. Giovanni Battista Sollari
23. Zuanne Prouai
24. Piero Anara
25. Lorenzo de Mathia
26. Francesco Pradello
27. Tripun Balović

28. Pietro Piccoli
29. Zorzi Siropulo
30. Andrea Colombo
31. Iseppo Rigono
32. Bortolo Scaglia
33. Zuanne Trevisan
34. Petar Tomašević

Mornari druge klase
(*Marineri seconda classe*):

1. Andrea Zaccoletti
2. Francesco Corte
3. Daniel Danielli
4. Andrea Palluello
5. Antonio Barzaga
6. Paulo Pettuello
7. Iseppo Siracuso
8. Giacomo Rigo
9. Zuanne Beltramin
10. Todorin Scordilli
11. Francesco Tomi
12. Giuseppe Marlino
13. Petar Milanović
14. Giovanni Battista Zorzi
15. Marco Rizzi
16. Piero Pari
17. Gaetano Arpolini
18. Lorenzo Vendramin
19. Battista Raian
20. Piero Mauro

21. Zuan Maria Lungiega
  22. Antonio Schieratto
  23. Timinian Palussi
  24. Giulio Scutari
  25. Antonio Garabato
  26. Antonio Fanti
  27. Marin Nicoletto
  28. Piero Capetta
  29. Francesco Venturini
  30. Antonio Girardi
  31. Tomaso Dotta
  32. Antonio Boari
  33. Alvise Balović⁴¹
  34. Antonio Corbesi
  35. Girolamo Piccoli
- Mornari treće klase
(*Marineri terza classe*):
1. Girolamo Piccoli⁴²
  2. Iseppo Zaccari
  3. Ottavio della Pietà
  4. Zuanne Cadore
  5. Antonio dell'Acqua
  6. Piero Bianchi
  7. Zuan Maria Trame
  8. Antonio Bozza
  9. Francesco Ruffon
  10. Iseppo Prosdassirido
  11. Augustino Gritti
  12. Marco Degan
  13. Santo Galvanini
  14. Girolamo Bonelli
  15. Francesco Sorbola
  16. Andrea Sorbola
  17. Zuanne Trapolin
  18. Iseppo Seder

19. Piero Zanardi
  20. Vincenzo Rizzi
  21. Gaetano Moro
  22. Salvador Giustini
  23. Iseppo Martignon
  24. Iseppo Zopial
  25. Francesco Pancieri
  26. Zuanne Frame
  27. Zuanne Sincioni
  28. Antonio Tressanin
  29. Giacomo Barena
  30. Ivan Palikuća
  31. Spiro Tipaldo⁴³
  32. Lunardo Gritti – Nicolò (pok.)
  33. Giacomo Greci – Zuanne
  34. Girolamo Zuliani
- Mornarski pomoćnici (*Mozzi*):
1. Iseppo Baldani – Iseppo
  2. Francesco Fabris
  3. Francesco Martinis
  4. Iseppo Bravo – Marco
  5. Francesco Cevo
  6. Giacomo Turra
  7. Giuseppe Martinazzo
  8. Francesco Gallo
  9. Giuliano Zante
  10. Andrea Pisani
  11. Gaetano Scolfaro
  12. Giacomo Campagnato
  13. Antonio Grosin
  14. Antonio Malto
  15. Valentin Fogo
  16. Zuanne Gris
  17. Giacomo Campini
  18. Federico Laudini

⁴¹ Alvise Balović umirovljen je (kao pomoćni pilot) 22. kolovoza 1787. godine, a njegova umirovljenička renta (dvomjesečna) iznosila je 69 lira i 21 solid. Usporedi: ASV, Provveditori all'Armar, b. 222. Catastico degli ufficiali e dei marinai delle Armate Grossa e Sottile pensionati (1789 – 1795), fol. 24.

⁴² Mornar Girolamo Piccoli naknadno je napredovao u skupinu mornara druge klase.

⁴³ Mornar Spiro Tipaldo naknadno je napredovao u skupinu mornara prve klase.

19. Giuseppe Zamoni
20. Antonio Padovan
21. Antonio Braccioni
22. Giuseppe Tossato
23. Vicko Dabković
24. Bortolo Rancon
25. Leonardo Gritti

26. Sgualdo Mioni
27. Vincenzo Rossi
28. Francesco Periso – Zuanne
29. Vincenzo Cesari
30. Antonio Benvestio
31. Francesco Cocco
32. Giacomo Angeli.

Lovorka ČORALIĆ, Maja KATUŠIĆ

JOSIP BALOVIĆ OF BOKA (1728–1793) – COMMANDER OF VENETIAN WAR SHIPS IN THE SECOND HALF OF THE 18TH CENTURY

Summary

The paper is based on the research of material from the *Archivio di Stato di Venezia* (material on Venetian navy – *Provveditori all'Armar*). Scientific analysis focuses on Captain Josip Balović of Perast in Boka, commander of Venetian war ships *Agile* and *Forza* in the second half of the 18th century. In the introduction, general data regarding the share of Croatians in Venetian units, as well as the importance of the Balović family in the navy history of Boka and the Eastern Adriatic, are explained. The central part of the paper offers a thorough analysis of the crews of the ships Balović was personally in command of, while special attention is paid to the origin of crew members, in particular if they were born in the eastern Adriatic region. Depending on each of the two ships Balović was in command of, the crews are analysed according to the division in several basic groups: officers, noncommissioned officers and holders of specialised posts on board (*Uffiziali e Titolati*); first-class sailors (*Marineri prima classe*); second-class sailors (*Marineri seconda classe*); third-class sailors (*Marineri terza classe*); and deck hands (*Mozzi*). Enclosed to the paper, there are lists of crew members on *Agile* and *Forza* at the time of Josip Balović's commandership.

Keywords: Boka kotorska; Perast; Venetian Republic; Balović family; Josip Balović; navy; history of maritime affairs; 18th-century history.